

ДЕРЖАВНІ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГО - ОРІЄНТОВАНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

В.О. Лук'янихін, к.е.н., доц., А.Ю. Безуська, Н.І. Храброва

Сумський державний університет

Інститут економіки та права (філія) ОУП ВПО

«Академія праці та соціальних відносин», м. Севастополь

У статті обґрунтовано необхідність використання стратегічного планування та управління при розробці та реалізації державних стратегій еколого-орієнтованого регіонального розвитку соціально-економічних систем в Україні в контексті концепції сталого розвитку суспільства.

Національна стратегія розвитку України необхідна для бачення довгострокової перспективи розвитку країни, що робить осмисленими дії політичних сил, суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування. Стратегічні цілі, спрямовані на перспективу, дозволять тверезо оцінити наявні ресурси для їх досягнення, з позицій майбутнього подивитись на сьогоднішній день, розставити орієнтири і пріоритети для середньострокових і короткострокових проектів, програм, сформулювати програму подальших дій. В той же час, стає можливою оцінка ефективності дій, спрямованих на досягнення заявлених стратегічних цілей.

Не зважаючи на особливу гостроту для України проблем, які постали перед людством наприкінці ХХ століття, на їх масштаби та глибинний характер, продовжується практика прийняття економічних, соціальних, технологічних і екологічних рішень без необхідного ув'язування їх в єдину комплексну систему на основі перспективної та збалансованої стратегії розвитку України у ХХІ столітті.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку найбільш важливою є проблема формування державою збалансованої системи природокористування, що пов'язано насамперед із інтенсифікацією промислового виробництва, заснованого на масштабному використанні природних ресурсів. У зв'язку з цим актуальним є вирішення проблем соціо-еколого-економічного розвитку територіальних утворень, що дозволить видозмінити систему природокористування, підвищити рівень екологічної культури, а також збалансувати процеси взаємодії всіх форм життєдіяльності суспільства. Необхідно вдосконалити положення теорії екологічно збалансованого (сталого) розвитку економіки як

найважливішого інструменту трансформації сучасної системи організаційно-економічних відносин природокористування та забезпечення екологічної безпеки.

У зв'язку з цим у доцільно продовжувати удосконалення науково-методичних підходів до розвитку механізму регулювання системи екологічних відносин на засадах використання всього комплексу сучасних методів державного впливу, зокрема, податкових інструментів [1].

На підставі результатів ретроспективного аналізу теоретичних підходів до визначення сутності, призначення й видів податків, було проведено їх систематизацію залежно від мети стягнення екологічних податків, сфери застосування, характеру дії, співвідношення до базової ставки, виду платників, яким надається пільга за екологічними податками, строку надання податкової пільги та елементів об'єкта пільгового оподаткування, а також форми сплати екологічних податків. Це дозволило уточнити сутність поняття «екологічний податок» (збір, плата) та розуміти під ним системоутворюючу категорію, яка передбачає обов'язкове внесення до бюджетів і державних цільових фондів суб'єктами економічної діяльності коштів за володіння особливим правом використання природних ресурсів (водних, лісових, надр) та/або відшкодування збитків у результаті погіршення якості природних ресурсів у процесі володіння й користування, а також за розміщення відходів, утворення та накопичення радіоактивних відходів, здійснення викидів чи скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище.

Виходячи з позиції можливого застосування податкових інструментів, як ефективного регулятора системи екологічних відносин, визначено характер їх впливу на досліджувану систему, який проявляється у посиленні регулятивної функції податків через застосування підвищеної ставки за екологічними податками та наданні пільг за ними користувачам вторинних матеріальних ресурсів (ВМР) через звільнення (повне або часткове) від їх сплати, зниження податкової ставки та вилучення з обкладання певних елементів оподаткування.

Зазначене дозволило розглядати використання ВМР як засіб нейтралізації конфлікту цілей у системі екологічних відносин. У зв'язку з цим обґрунтовано, що реалізація механізму використання ВМР потребує переосмислення й порядку визначення розміру податку за розміщення відходів, який би враховував не тільки встановлені ліміти, виходячи з фактичних обсягів розміщення відходів, ставки податку залежно від виду забруднюючих речовин і рівня небезпеки відходів, а й дії суб'єктів економічної діяльності, які утилізують відходи, а також використовують їх у виробництві як вторинні матеріальні ресурси.

Враховуючи існуючі в сучасній науці концепції соціально-еколого-економічного розвитку суспільства, доведено, що екологічні відносини необхідно розглядати як структурну одиницю суспільних відносин, що відображують взаємний зв'язок між

суб'єктами (фізичними особами, суб'єктами економічної діяльності та державою) і природно-ресурсним потенціалом, що виступає об'єктом екологічних відносин і матеріальним джерелом для розвитку виробництва, та які виникають щодо приналежності, використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища і реалізуються усіма суб'єктами через систематизований комплекс заходів.

Відповідно до сутності поняття пропонується власне бачення системи екологічних відносин, що формується із сукупності підсистем і відображає характер взаємодії між суб'єктами системи (фізичні особи, суб'єкти економічної діяльності, держава) стосовно природних об'єктів під впливом політико-правових, економічних, демографічних, соціокультурологічних, інформаційних та інших факторів. При цьому необхідно враховувати, що найбільш пріоритетною метою суб'єктів господарювання відносно використання природних ресурсів є прагнення досягнути власної економічної вигоди, яка зазвичай суперечить принципам раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. Таким чином, виникає конфлікт цілей, який призводить до дисбалансу системи екологічних відносин, послаблення зв'язків між екологією, економікою та соціальним розвитком суспільства.

З метою подолання вищевказаних суперечностей пропонується механізм регулювання системи екологічних відносин, спрямований на забезпечення збалансованого розвитку системи внаслідок пошуку консенсусу між задоволенням інтересів суб'єктів і забезпеченням охорони навколишнього середовища на основі реалізації принципів, серед яких виділено екологічну безпеку соціуму, оптимальне співвідношення «затрати-вигода», диференційованість регулювання, враховуючи необхідність використання інноваційних технологій [1].

Слід зазначити, що без серйозних зусиль по формуванню в масовій свідомості українського суспільства адекватних сучасному стану суспільства форм мислення та норм поведінки, спрямованих на національне та глобальне виживання, а також без відпрацювання відповідних державних рішень, Україна вже в близькій перспективі зіткнеться з важко вирішуваними проблемами ресурсозабезпечення, конкурентоспроможності своєї продукції на зовнішніх та внутрішньому ринках, скорочення чисельності працездатного населення та ін., які на фоні невирішених соціально-економічних проблем поставлять під загрозу саме її існування. Тому проблема національного виживання та прогресу в глобальному контексті з врахуванням сучасних світових тенденцій повинна стати домінуючою в державній політиці на найближчу та довгострокову перспективу.

Активізація суспільних та державних зусиль в напрямку вироблення адекватної стратегії розвитку країни в XXI столітті на засадах сталого розвитку дозволить не лише

об'єднати наявні ресурси для подолання системної кризи, а й надасть процесу реформ осмисленого та передбачуваного характеру. Адаптовані до української специфіки принципи сталого розвитку можуть розглядатись як універсальний інструмент розв'язання стратегічних задач розвитку суспільства.

Правильний вибір стратегії розвитку суспільства неможливий без розуміння та врахування тенденцій світового розвитку, найважливішими серед яких є глобалізація та регіоналізація, посилення відповідальності держави при заростанні її регулюючої ролі, глобальна екологічна криза, перехід промислово розвинених країн до постіндустріального етапу розвитку. Стратегія сталого розвитку – це відмова від наздоганяючої моделі розвитку, орієнтованої на кількісні економічні показники, це можливість подолання відставання від розвинених країн світу і забезпечення якості життя свого народу, аналогічної якості життя в країнах-лідерах по рівню розвитку людського потенціалу, опираючись на внутрішні ресурси.

Таким чином *стратегічною метою для України в XXI столітті* повинна стати побудова сталого суспільства, головним пріоритетом якого є *розвиток людини*, а головним засобом забезпечення – зростання економіки на сталих засадах. Першим кроком на цьому шляху повинна стати розробка та прийняття Національної стратегії сталого розвитку [2, с.5-7].

Ступінь впливу на сталість розвитку економіки реалізується через систему кількісних показників — індикаторів, які не незмінні, раз і назавжди встановлені, а змінюються в міру зрушень у соціально-економічному стані суспільства, пріоритетах його розвитку. Вони повинні допомагати державним регіональним органам влади приймати управлінські рішення, що максимально впливають на процеси суспільного виробництва (макропропорції, галузеві структури виробництва, ціни тощо) з метою забезпечення сталого економічного розвитку.

Група екологічних індикаторів сталого розвитку включає наступні показники [3, с.735]:

- викиди шкідливих речовин, показники захисту атмосфери від забруднення;
- обсяги споживання чистої води, показники збереження якості водних ресурсів і постачання ними, захисту океанів, морів і прибережних територій від забруднення;
- показники, що характеризують раціональне управління вразливими екосистемами, збереження біологічного різноманіття;
- частка розораних земель, показники раціонального використання земельних ресурсів;
- показники, що відображають результати боротьби з опустелюванням і посухами, боротьби за збереження лісів;
- показники розвитку сільських районів і сприяння ведення сталого сільського господарства;

- показники біологічно безпечного використання біотехнологій;
- обсяги похованих шкідливих відходів, показники екологічно безпечного управління твердими відходами й стічними водами, токсичними хімікатами, небезпечними і радіоактивними відходами.

Міжнародними організаціями запропоновані методики, що дозволяють ввести екологічний фактор до системи національних рахунків, до показників національного багатства. У практиці міжнародних організацій та багатьох країн широке застосування знайшли три індикатори: істинні заощадження, індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), природний капітал.

Індекс розвитку людського потенціалу хоча і відображає головним чином, соціальні аспекти стійкого розвитку, на нашу думку, є ключовим у системі індикаторів розвитку. Цей індекс розраховується на основі трьох показників: довголіття, досягнутого рівня освіти населення і рівня життя, що вимірюється на базі реального ВВП на душу населення на основі паритету купівельної спроможності [3, с.740]:

$$IP\text{ЛП} = HDI = \sum_{j=1}^4 a_j \frac{X_j - m_j}{M_j - m_j},$$

де M_j і m_j – відповідно середньосвітові максимальні й мінімальні межі зміни j -го показника; X_j – величина показника для обраної країни; a_j – вага показника.

Українськими вченими розроблено методику розрахунку регіонального індексу людського розвитку – РІЛР [4], яка, на нашу думку, відповідає вітчизняним реаліям та може бути використана, як інструментарій при прийнятті управлінських рішень в системі державного управління.

Отже, задача подолання вище згадуваних конфліктів інтересів висвітлює необхідність узгодження процесів державного управління щодо різних рівнів і процедурної єдності механізму постановки і рішення проблем розвитку в багаторівневій системі управління. Одним з механізмів, який покликаний забезпечити узгодженість управлінських впливів на перебіг суспільних процесів є стратегічне управління і формування стратегії розвитку.

Проведене дослідження теоретичних основ та передумов формування сучасної стратегії сталого розвитку дозволяє зробити висновок, що за теоретичну основу формування даної стратегії слід прийняти концепцію сталого розвитку. Для цього існують як внутрішні так і зовнішні мотиви і чинники. І хоча в наукових колах відсутній єдиний підхід до визначення поняття «сталий розвиток» та механізму реалізації даної концепції, узагальнення наукового

добробку вітчизняних і закордонних вчених у даній галузі дозволяє зробити висновок, що шлях реалізації концепції сталого розвитку лежить в площині гармонізації трьох аспектів діяльності суспільства: економічної, соціальної і екологічної, а саме через врахування екологічних і соціальних наслідків економічного розвитку суспільства. Таким чином, сталий розвиток регіону – це досягнення неконфліктного співіснування між населенням регіону (його життєдіяльністю в економічному і соціально-побутовому аспектах) і екосистемою регіону, за умови стабільного функціонування регіональної соціально-економічної системи.

Необхідність визначення довгострокового курсу розвитку української держави і відповідно регіонів, визначення цільових орієнтирів розвитку потребує розроблення методології довгострокового планування, що була б адекватною глобальним процесам, які проходять в світі, відображала національні інтереси, а також була в змозі відбивати регіональні особливості.

Досягнення довгострокових, стратегічних цілей розвитку, які висувуються концепцією сталого розвитку, не можливо на основі ринкового саморегулювання. Адже вирішення екологічних проблем, що є серцевиною даної концепції, не є сильною стороною ринкового механізму.

У зв'язку з цим методологія стратегічного управління і її складова стратегічне планування вбачаються перспективним інструментом реалізації довгострокових цілей регіонального розвитку.

Ще в радянський період, серед науковців визріває думка про неадекватність директивного планування, необхідність демократизації економічного життя. Для потреб довгострокового планування розвитку, у тому числі і регіонального, пропонувалося застосування методології цільового планування [5-8]. Багато уваги вченими приділялося розробці методології програмного підходу, перш за все, як певної альтернативи традиційному директивному плануванню економіки, криза якого позначилася вже наприкінці 70-х років ХХ століття. На противагу практиці централізованого планування з його яскраво визначеною галузевою спрямованістю, при розробці програм простежується тенденція поставити в центр розгляду проблеми територіального, регіонального розвитку. Даний напрямок наукової думки слід вважати предтечею розвитку стратегічного управління на пострадянському просторі. Серед вчених, які внесли значний внесок в розробку методології програмно-цільового регулювання територіального розвитку, слід назвати О.Г. Гранберга, Р.І. Шкіпера, М.К. Бандмана, А.С. Маршалову, В.Л. Лисенко, Г.О. Унтура, О.С. Новоселова, Н.І. Ларіна та інших [9, 10 та ін.].

Тому не доцільно цілком відкидати досвід цільового, програмно-цільового планування радянської школи, повністю переорієнтуючись на закордонний досвід в галузі стратегічного

управління. Принциповим недоліком планування за радянських часів було те, що навіть розроблений за цільовим принципом план, потім на етапі реалізації розгортався в систему директивних показників, а не в систему параметрів бажаного стану об'єкта прогнозування за індикативним принципом.

Для економіки, яка функціонує на ринкових засадах, більш адекватними інструментами є стратегічне та індикативне планування. Цінність закордонного досвіду за наших умов полягає в тому, що вперше розроблене для потреб корпоративного управління і поширене на державний і регіональний рівень, стратегічне управління орієнтоване на суб'єктів економічної діяльності як державної так і недержавної форм власності, відповідає ринковим умовам.

У 60-і роки ХХ ст. у Сполучених Штатах Америки мала активний розвиток теорія стратегії підприємства. Саме з розвитком цього напрямку економічної науки пов'язується активне входження у вживання поняття «стратегії» і «стратегічного планування». Серед вчених, з іменами яких пов'язується становлення теорії стратегії розвитку підприємств, можна назвати теорії стратегії розвитку підприємств А. Д. Чандлера, А. Слоуна, К. Ендрю, І. Ансоффа та ряд інших [11, 12, 13 та ін.].

Довгострокове планування тісно пов'язане із стратегічним плануванням як процесом «визначення цілей і значення економічних показників за основними, найважливішими напрямками соціально-економічного розвитку» [14, с.13] на державному, регіональному, галузевому рівнях або підприємстві, з формуванням механізму їх реалізації на середньо і довгострокову перспективу.

Стратегія повинна передбачати можливість її перегляду, модифікації чи трансформування, тобто повинна бути досить гнучкою, а не визначеною раз і назавжди.

Стратегічне планування здійснюється у кілька стадій:

- процес розробки плану;
- коригування планових завдань;
- внесення змін і доповнень.

Стратегічне планування розвитку території сьогодні розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики. Пошук ефективних моделей регіонального (територіального) соціально-економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування [15, с.142].

Виявляється важливим питання щодо відмінності стратегічного планування від традиційного довгострокового планування, яке також ґрунтується на аналізі цілей розвитку системи, яка планується, здійснюється в агрегованих стратегічних показниках і так або

інакше розглядає актуальні питання розвитку системи. Традиційне перспективне планування діяльності будь-якого об'єкту здійснюється, спираючись на господарський механізм, систему управління і планування, визначену систему пріоритетних господарських задач, тенденцій в сфері науково-технічного прогресу, господарських зв'язків, які склалися. Тобто таке планування має генетичний характер і ґрунтується на неявній екстраполяції тенденцій розвитку, що вже існують. До методології стратегічного планування звертаються, коли актуальною стає необхідність зміни існуючих тенденцій розвитку.

Саме таким є завдання переходу до сталого економіко-соціо-екологічного розвитку, яке витікає з усвідомленої людством необхідності зміни парадигми розвитку, яка склалася в останні десятиліття [16, с. 27].

Стратегічне управління як інструмент реалізації довгострокових цілей розвитку є методологією, яка в останній час активно розвивається. При цьому можна виділити два напрямки щодо розробки наукових основ стратегічного управління (планування).

По-перше, це напрямок, який можна умовно назвати «менеджерським», який спрямований на удосконалення алгоритму стратегічного управління. В межах цього напрямку, зокрема, відбувається адаптування стратегічного менеджменту, який дуже вдало зарекомендував себе щодо управління корпоративного рівня, до потреб територіального управління. Так на думку авторів проекту закону [17], стратегічне планування економіки країни – це визначення цілей і пріоритетних напрямків розвитку відповідно до очікуваних змін зовнішніх умов розвитку та структури економіки, втілюваних у системі документів (у вигляді прогнозів, програм, планів тощо). Зміст стратегічного планування розкривають його процедури: прогнозування (прогнози), програмування (програми), планування (плани) [18, с. 42].

По-друге, дослідження глибинної суті стратегічного управління (планування) через розгляд стратегічного управління як механізму збалансування інтересів суб'єктів різних рівнів. Цей напрямок можна назвати «політекономічним». Так на думку І.Л. Леонідова, стратегічне планування – це форма плановірності, яка сприяє погодженості й реалізації довгострокових економічних інтересів власників об'єктів господарювання, що відображаються в економічній стратегії і конкретизуються в стратегічних планах [19, с. 49].

На думку авторського колективу [20, с. 86] економічні інтереси – це усвідомлені економічні потреби окремих людей, соціальних прошарків, груп і класів, що виявляються в поставлених цілях, конкретних завданнях і діях по їх досягненню. Вони відображають відносини власності, різні її типи і форми. Відповідно до цього розрізняють різні типи і форми економічних інтересів. Так існування трьох основних типів власності (приватної, колективної і державної) визначає наявність приватних, колективних і суспільних інтересів.

Отже, методологічною основою формування стратегії розвитку регіону повинно бути стратегічне планування.

Як зазначає Т.М. Калашникова, «стратегію розвитку регіону можна розглядати у широкому і вузькому значеннях. Вузьке розуміння стратегії виходить із її тлумачення як дії, що спрямовані на досягнення мети. В цьому контексті стратегія розвитку регіону характеризується комплексом дій, які покликані привести до досягнення цільових орієнтирів розвитку – сталого економіко-соціо-екологічного розвитку регіону.

Широке тлумачення поняття стратегії впливає з її розгляду як процесу досягнення стратегічної мети, що включає в себе етапи формування, реалізації, моніторингу реалізації та, у разі потреби, корегування структури цілей і завдань стратегії. Такий підхід до визначення поняття стратегія має інтегративний характер і дозволяє об'єднати цим поняттям весь процес управління переходом регіону до сталого економіко-соціо-екологічного розвитку [16, с.32-33]».

Ми вважаємо, що поняття «стратегія розвитку регіону» слід розглядати у широкому значенні. Тому пропонуємо наступне визначення: «Стратегія розвитку регіону – це алгоритм досягнення довгострокової мети, який включає комплекс відповідних заходів, дій та рішень і є інструментом управління еколого-орієнтованим соціально-економічним розвитком території».

В Україні нараховується 24 області та АР Крим, які є своєрідними, несхожими одно на одну, які мають різні перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства, ступеня концентрації промисловості. За таких умов постає потреба в розробці власної для кожної області стратегії економічного розвитку. В залежності від загальнодержавних інтересів та виходячи із власних фінансових можливостей, природних, виробничих, трудових та інших ресурсів вибирається *одна із таких базових стратегій* подальшого функціонування та розвитку областей, які є ефективними при відповідних умовах [21, с.321]:

- *глобальна стратегія* – орієнтована на максимально можливе використання всіх наявних резервів області (власних і залучених). Спрямована на зростання регіональної ролі даної області у державі. Ця стратегія є найефективнішою та сприяє зростанню обсягів виробництва, прибутковості та фінансового потенціалу регіону. Вона розробляється для регіонів, які прагнуть підвищити свою міжрегіональну та міжнародну міць;

- *диверсифікована стратегія* передбачає виокремлення однієї із стратегічних груп чи задач і реалізується в якнайповнішій мірі з метою покращення ситуації не тільки в даній області, але і в сусідніх. Дану стратегію можна використовувати в суміжних областях, які

не досить різко відрізняються своїм природно-ресурсним потенціалом та спеціалізацією господарства.

– *унікальна стратегія* розробляється для вирішення цілком нового соціально поставленого суспільством чи органами державного управління для даної області завдання. Ефективність реалізації такої стратегії залежить, по-перше, від вдалого вибору такого завдання, і по-друге, від системи зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливатимуть на його впровадження;

– *проміжна стратегія* – це стратегія, яка базується на реконструктивних заходах косметичного характеру. Вона здатна сприяти вирішенню короткотермінових, поточних проблем, та не матиме успіху в довгостроковій перспективі;

– *локальна стратегія* – напрям розвитку, що передбачає використання лише місцевих ресурсів та резервів і спрямований на виживання області як системи (політичної, економічної, соціальної тощо). Дана стратегія є захисною стратегією і передбачає здійснення комплексу заходів, що забезпечують вихід області з кризового стану.

Узагальнюючи вище наведене можна стверджувати, що застосування методології стратегічного планування (управління) до вирішення задачі переходу до сталого економіко-соціо-екологічного розвитку є цілком доцільним. Виходячи з того, що стратегічне планування є нормативним за своїм характером і успішно застосовується в тих випадках коли потрібно відійти від відтворення генетичних тенденцій розвитку. Процес переходу регіону до сталого економіко-соціо-екологічного розвитку доцільно розглядати в рамках процесу стратегічного управління формуванням і реалізацією стратегії його розвитку.

На нашу думку, метою стратегічного управління регіональним розвитком є досягнення сталого еколого-соціо-економічного розвитку регіону.

Бачення майбутнього об'єкта дослідження є новим елементом довгострокового планування розвитку. Термін «стратегічне бачення» окреслює різносторонній оптимістичний погляд на розвиток регіону в майбутньому і є основою тих завдань, виконання яких буде визначено стратегічним планом [22].

Із стратегічним баченням тісно пов'язана категорія місії розвитку регіону. Визначення місії є першим кроком у напрямку зниження невизначеності щодо уявлень про об'єкт стратегічного управління. Це інструмент виділення даного об'єкту дослідження серед однорідних, подібних до нього об'єктів. «Місія регіону виражає вищий сенс, мету існування громади в майбутньому. Вона включає довготермінове бачення суспільством того, яким воно прагне стати [22]».

Конкретизацією місії є розробка системи стратегічних цілей регіонального розвитку, це мають бути цілі на довгостроковий період. У практиці прогнозування і планування економічних

явищ довгостроковими вважаються прогнози на термін від 5 до 15-20 років. Особливістю стратегічних цілей є те, що для деяких з них важко, а іноді неможливо навести конкретні строки їх досягнення і вказати числові значення параметрів. А деякі із стратегічних цілей повинні виконуватися постійно.

В системі головних цілей необхідно вибрати найпріоритетнішу, тобто ранжувати виділені цілі. Для цього формується так зване «дерево цілей». Дерево цілей – це граф-дерево, що виражає відношення між вершинами – етапами або проблемами досягнення мети. Кожна вершина уявляє собою ціль для всіх гілок, що з неї виходять [16, с.38].

Конкретизацією стратегічних цілей є робота по формуванню комплексу задач, які повинні бути вирішеними. Із комплексу задач виходить система конкретних завдань, які можуть бути задані на мові відповідних значень економічних, соціальних, екологічних тощо параметрів і мають визначений строк виконання. Отже, проектування цілі закінчується на етапі визначення конкретних завдань щодо їх реалізації через формулювання якісних і кількісних показників; визначення строків їх досягнення; ресурсів; органів і осіб, відповідальних за їх виконання.

Таким чином, постановка цілі про необхідність оптимізації еколого-орієнтованих стратегій управління соціально-економічним розвитком територій зумовила необхідність пошуку методології довгострокового планування, яка була б адекватною задачі зміни генетичних тенденцій розвитку регіону. В роботі доведено, що методологічною основою формування стратегії розвитку виступає стратегічне управління (планування). Під час розробки методологічних основ стратегічного управління визначено поняття «стратегія розвитку регіону», яке не тільки акцентує увагу на розгляді стратегії як певного процесу щодо досягнення мети розвитку відповідного об'єкту, а має інтегративний характер і дозволяє об'єднати весь процес управління переходом регіону до сталого економіко-соціо-екологічного розвитку. Також визначено структуру етапів, що включає в себе процес стратегічного управління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Храброва Н.І. Розвиток організаційно-економічного забезпечення регулювання системи екологічних відносин [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06 / Храброва Наталя Іванівна ; Нац. акад. природоохорон. та курорт. буд-ва. - Сімф., 2011. - 185 с.
2. Пояснювальна записка до проекту постанови Верховної Ради України Про Концепцію переходу України до сталого розвитку 5749 від 02.07.2004 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=18607

3. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням. Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника та к.е.н., проф. М.К. Шапочки. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 759 с.
4. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України / Державний комітет статистики України, РВПС України. – Київ, 2001. – 32с.
5. Прогнозирование и долгосрочное планирование экономического развития региона. – Кишинев: Штиинца, 1986 – 247 с.
6. Тамбовцев В.Л. Анализ целей в управлении общественным производством. – М.: Экономика, 1982. – 133 с.
7. Тамбовцев В.Л., Тихомиров А.А. Организация и управление комплексными программами (проблемы теории и моделирования). – М.: Изд. Моск. ун-та, 1982. – 176 с.
8. Цели и ресурсы в перспективном планировании / Е.З. Майминас, В.Л. Тамбовцев, А.Г. Фонотов и др.; Отв. ред. Е.З. Майминас и др. – М.: Наука, 1985. – 262 с.
9. Гранберг А.Г. Моделирование социалистической экономики. – М.: Экономика, 1988. – 487 с.
10. Маршалова А.С., Новоселов А.С. Основы теории регионального воспроизводства: Курс лекций/ НГАЭиУ. –М.: Экономика, 1998. – 192с.
11. Ансофф И. Стратегическое управление / Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 396 с.
12. Ansoff H.L. Corporate Strategy. Penguin Books. Middlesex, 1981
13. Chandler A. D. Strategy and structure. – Cambridge: chapters in the history of the industrial enterprise: MIT Press. 1962. – 463 p.
14. Прогнозирование и планирование экономики: Учеб. пособие / В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров и др.; Под общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой. – Мн.: ИП „Перспектива”, 2000. – 432 с.
15. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №4(5). – С.142-149. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr5/19_Homych.pdf
16. Калашникова Т.М. Науково-методичне забезпечення формування стратегії розвитку регіону: Дис. ... канд. екон. наук / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2008. – 178 с.
17. Про Концепцію сталого розвитку України: Проект Закону України (на заміну раніше поданого), реєстраційний № 3234 від 25.04.2001 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=5962
18. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. – М.: Дело, 1999. – 702 с.
19. Леонідов І. Л. Теоретичні основи ефективності стратегічного планування. Дис. канд. ек. н.: 08.01.01. Національна металургійна академія України, Дніпропетровськ, 2004. – 217 с.
20. Мочерный С. В., Некрасов В. Н., Овчинников В. Н., Секретарюк В. В. Экономическая теория: Учебник для вузов. – М.: ПРИОР, 2000 – 410 с.
21. 17Коломийчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 440 с.
22. 18Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 р. № 224 // Управління сучасним містом. – 2003. – № 4-6. – С. 156-169.